

СЕРІЯ «Право»

УДК 343.195

[https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-7\(49\)-955-961](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-7(49)-955-961)

Берч Вероніка Вікторівна кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри конституційного права та порівняльного правознавства, Ужгородський національний університет, <https://orcid.org/0000-0002-3837-4724>

ІНСТИТУТ СУДУ ШЕФЕНІВ У НІМЕЧЧИНІ ЯК ПЕРШООСНОВА ФОРМУВАННЯ КОНТИНЕНТАЛЬНОЇ МОДЕЛІ БЕЗПОСЕРЕДНЬОЇ УЧАСТІ НАРОДУ У РЕАЛІЗАЦІЇ СУДОВОЇ ВЛАДИ

Анотація. Встановлено, суд присяжних англо-американської моделі функціонував у Німеччині понад 50 років тому, станом на сьогодні він має зовсім іншу процесуальну форму, однак, термін «присяжні» при розгляді безпосереднього судового народовладдя у цій державі продовжує застосовуватись у сучасних наукових колах. Незважаючи на визнання цієї моделі в країнах континентальної Європи, дослідження, що стосуються її законодавчої регламентації та застосування на практиці, залишаються недостатньо висвітленими.

Зауважено, склад суду народних засідателів (шефенів) у Німеччині може змінюватися в залежності від складності справи, залучаючи додаткового професійного суддю у розширеному суді. Ювенальне судочинство в рамках суду шефенів акцентує увагу на соціально-психологічних аспектах правопорушень серед молоді, забезпечуючи участь представників органів у справах молоді.

Визначено, залучення громадян до реалізації судової влади у Німеччині через інститут народних засідателів підвищує довіру до судової системи та сприяє реалізації принципу народного суверенітету. Незважаючи на відсутність юридичної освіти, народні засідателі мають право голосу і працюють нарівні з професійними суддями. Процедура відбору та призначення на участь у судовому процесі у ролі народного засідателя, котра не є громадянським обов'язком, регламентується законодавством і забезпечує прозорість та рівність можливостей.

Акцентовано, неупередженість є головним обов'язком усіх членів єдиної колегії – як народних засідателів, так і професійних суддів. Метою залучення до судового процесу народних засідателів є, серед іншого, реалізація принципу ухвалення вироку іменем народу. Ще однією причиною функціонування інституту народних засідателів є зміцнення довіри громадян до судової влади та досягнення реалістичної судової практики. Теоретично двоє народних засідателів можуть відхилити професійного суддю, але на практиці така ситуація майже ніколи не відбувається.

Підкреслено, станом на сьогодні проблема доступу до матеріалів справи для народних засідателів залишається актуальною. Хоча Федеральний суд правосуддя підтримує рівні права для професійних суддів та народних засідателів у цьому питанні, практичне застосування цих норм може варіюватися.

Ключові слова: суд шефенів, судова влада, народ, безпосереднє судове народовладдя, зарубіжний досвід.

Berch Veronika Viktorivna candidate of legal sciences, associate professor, associate professor of the Department of Constitutional Law and Comparative Jurisprudence, Uzhhorod National University, <https://orcid.org/0000-0002-3837-4724>

THE INSTITUTION OF THE COURT OF PEOPLE'S ASSESSORS IN GERMANY AS THE FOUNDATION FOR THE FORMATION OF THE CONTINENTAL MODEL OF DIRECT PEOPLE'S PARTICIPATION IN THE ADMINISTRATION OF JUSTICE

Abstract. It has been established that the jury court of the Anglo-American model functioned in Germany over 50 years ago. Today, it has a completely different procedural form. However, the term "jury" continues to be used in contemporary scientific circles when discussing direct judicial democracy in this country. Despite the recognition of this model in the countries of continental Europe, research concerning its legislative regulation and practical application remains insufficiently covered.

It has been noted that the composition of the court of people's assessors in Germany can change depending on the complexity of the case, involving an additional professional judge in an extended court. Juvenile justice within the framework of the Court of chefs emphasizes the socio-psychological aspects of offenses committed by young people, ensuring the participation of representatives from youth affairs agencies.

It has been determined that involving citizens in the administration of justice in Germany through the institution of lay judges increases trust in the judicial system and promotes the realization of the principle of popular sovereignty. Despite the lack

of legal education, lay judges have the right to vote and work on equal terms with professional judges. The procedure for selecting and appointing lay judges, which is not a civic duty, is regulated by law and ensures transparency and equal opportunities.

It has been emphasized that impartiality is the main duty of all members of the collegial body—both lay judges and professional judges. The purpose of involving lay judges in the judicial process is, among other things, to implement the principle of rendering a verdict in the name of the people. Another reason for the functioning of the institution of lay judges is to strengthen citizens' trust in the judiciary and achieve realistic judicial practice. Theoretically, two lay judges can overrule a professional judge, but in practice, such a situation almost never occurs.

It has been highlighted that the issue of access to case materials for lay judges remains relevant today. Although the Federal Court of Justice supports equal rights for professional judges and lay judges in this matter, the practical application of these norms can vary.

Key words: court of people's assessors, judiciary, people, direct judicial democracy, foreign experience.

Постановка проблеми. Інститут суду шефенів у Німеччині являє собою важливий елемент континентальної моделі безпосередньої участі у реалізації судової влади, котра відома також як система народних засідателів або суд шефенів, та демонструє відмінні характеристики порівняно з англо-американською моделлю суду присяжних.

Континентальна (європейська) модель безпосереднього судового народовладдя передбачає, що питання факту і права присяжні та професійні судді вирішують разом у складі єдиної колегії, на відміну від англо-американської системи суду присяжних, де функціонують дві колегії, одна з яких (присяжні) вирішує питання факту, а інша (професійні судді) – питання права.

Досліджуваний правовий інститут має два основних варіанти походження: німецький, який розвинувся як суд шефенів у Німеччині та був запозичений іншими правовими системами, і радянський (пострадянський), котрий передбачав залучення народних засідателів у період радянської окупації України. Існують також інші різновиди, характерні для окремих країн [1, с.105].

Слід підкреслити, що суд присяжних англо-американської моделі функціонував у Німеччині понад 50 років тому, станом на сьогодні він має зовсім іншу процесуальну форму, однак, термін «присяжні» при розгляді безпосереднього судового народовладдя у цій державі продовжує застосовуватись у сучасних наукових колах.

На сьогоднішній день існує потреба у детальному аналізі правових основ, функціонування суду шефенів Німеччини. Незважаючи на визнання

цієї моделі в країнах континентальної Європи, дослідження, що стосуються її законодавчої регламентації та застосування на практиці, залишаються недостатньо висвітленими. Важливою є також оцінка її впливу на забезпечення справедливого та неупередженого судочинства, особливо у справах, де розглядаються правопорушення, вчинені молоддю.

Таким чином, постановка проблеми полягає у необхідності всебічного вивчення інституту суду шефенів у Німеччині як першооснови континентальної моделі безпосередньої участі народу в реалізації судової влади, з метою визначення його ефективності та можливості адаптації в інших державах.

Стан опрацювання. Досліджувана проблематика була предметом наукового аналізу таких учених як: В. Городовенко, І. Русанова, І. Словська, А. В. Тернавська, О. Хотинська-Нор, В. Щерба, О. Щербанюк та ін.

Метою статті є дослідження інституту суду шефенів у Німеччині як першооснови континентальної моделі безпосередньої участі народу в реалізації судової влади.

Виклад основного матеріалу. Суд народних засідателів (шефенів) є судовим органом місцевого суду у кримінальних справах [2; 3]. Як правило, він складається з (професійного) судді та двох почесних суддів, так званих народних засідателів. Їх також називають «народними суддями» [4]. Однак, бувають випадки, коли предмет переговорів має особливий масштаб. У цих випадках може бути запрошений інший професійний суддя, а такий склад називають «розширеним» судом присяжних [5].

Ювенальне судочинство здійснюється окружним судом присяжних та розглядає справи щодо неналежної поведінки молодих людей і підлітків (§ 40 Федерального закону про суди для неповнолітніх) [6], а також справи щодо неналежної поведінки або злочинів, вчинених дорослими, якщо вони стосуються законних прав та інтересів молодих людей (§ 26 Закону про суд) [7]. Суд присяжних у справах неповнолітніх укомплектований двома народними засідателями неповнолітніми та професійним суддею. Також варто зазначити, що не існує розширеного суду присяжних для неповнолітніх. Щоб захистити молодих людей, судові засідання зазвичай відбуваються «за закритими дверима».

У Німеччині понад 60 000 народних засідателів, разом із суддею вони ухвалюють вирок. Для цього виконання особою функцій народного засідателя роботодавець повинен звільнити його на цей час від фактичної роботи. У середньому, народний засідатель має провести від 10 до 15 основних слухань на рік. Народні засідателі не мають ні юридичної освіти, ні спеціальних знань у галузі права. Тим не менш, у більшості випадків вони працюють нарівні з суддями, повинні бути незалежними та мають право голосу. Неупередженість є головним обов'язком усіх членів єдиної колегії – як народних засідателів, так

і професійних суддів. Метою залучення до судового процесу народних засідателів є, серед іншого, реалізація принципу ухвалення вироку іменем народу.

Ще однією причиною функціонування інституту народних засідателів є зміцнення довіри громадян до судової влади та досягнення реалістичної судової практики. Теоретично двоє народних засідателів можуть відхилити професійного суддю, але на практиці така ситуація майже ніколи не відбувається. До речі, за винятком Берліна, народні засідателі не носять мантий.

Народний суддя отримує фіксовану оплату 7 євро за годину. Крім того, він має право компенсувати втрату заробітку, витрати на відрядження, недоліки у веденні домашнього господарства та інші витрати.

Будь-який німець віком від 25 до 69 років може стати народним засідателем за таких умов: відсутність юридичної підготовки, відсутність факту банкрутства, відсутність судимості та належний стан здоров'я, проживання у відповідному муніципалітеті. Корисним вбачається існування у особи таких особистих навичок як пізнання природи людини, навички логічного мислення, соціальне розуміння, емпатія, відсутність жодних упереджень загалом, почуття відповідальності, а щодо ювенального суду – досвід виховання молоді [5].

Слід підкреслити, що у Німеччині участь у судовому засіданні у ролі народного засідателя є добровільною, а тому не є громадянським обов'язком. Для того, щоб мати можливість брати участь у судовому процесі у ролі народного засідателя особа повинна подати заявку до приймального відділення громадян тощо, котрі займаються формуванням відповідних списків, в яких можна зареєструватися. Розділ 35 Закону про суд регулює умови, за яких може бути відхилено призначення на посаду народного засідателя. З одного боку, це стосується певних професійних груп (наприклад, лікарів, медсестер). З іншого боку, певні життєві обставини пов'язані між собою (наприклад, значні економічні невідгідні обставини, перебування на посаді народних засідателів протягом двох строків поспіль). У разі грубого порушення своїх обов'язків народний засідатель може бути звільнений з посади [8].

Цікаво, що законом не врегульовано, чи мають народні засідателі право ознайомлюватися з матеріалами та право знати суттєві результати розслідування (частину обвинувального висновку). Федеральний суд правосуддя неодноразово розглядав це питання та зауважував, що до професійних суддів і народних засідателів слід ставитися однаково, тому народні засідателі також повинні мати доступ до матеріалів справи. Відповідно до принципу негайності, котрий застосовується у німецькому праві, суд повинен отримати

безпосереднє враження про те, що відбулося під час основного слухання. Таке положення передбачено Кримінально-процесуальним кодексом Німеччини [9]. Таким чином, присяжні повинні формувати свою думку не з матеріалів справи, а з основного слухання. Тим часом Європейський суд з прав людини окремо звернувся у своїх рішеннях щодо питання доступу до істотних результатів розслідування та підтвердив право народних засідателів на їх перевірку, однак нове прецедентне право не застосовується однаково по всій державі [10].

Висновки. Інститут суду шефенів у Німеччині представляє унікальну модель судочинства, що поєднує професійних суддів і народних засідателів, сприяючи залученню громадськості до процесу реалізації судової влади.

Встановлено, що склад суду народних засідателів (шефенів) може змінюватися в залежності від складності справи, залучаючи додаткового професійного суддю у розширеному суді. Ювенальне судочинство в рамках суду шефенів акцентує увагу на соціально-психологічних аспектах правопорушень серед молоді, забезпечуючи участь представників органів у справах молоді, що у свою чергу сприяє гуманному підходу до правопорушників та їхньої ресоціалізації.

Залучення громадян до реалізації судової влади у Німеччині через інститут народних засідателів підвищує довіру до судової системи та сприяє реалізації принципу народного суверенітету. Незважаючи на відсутність юридичної освіти, народні засідателі мають право голосу і працюють нарівні з професійними суддями. Процедура відбору та призначення на участь у судовому процесі у ролі народного засідателя, котра не є громадянським обов'язком, регламентується законодавством і забезпечує прозорість та рівність можливостей.

Станом на сьогодні проблема доступу до матеріалів справи для народних засідателів залишається актуальною. Хоча Федеральний суд правосуддя підтримує рівні права для професійних суддів та народних засідателів у цьому питанні, практичне застосування цих норм може варіюватися.

Література:

1. Міжнародний досвід діяльності інститутів мирового судді, суду присяжних, народних засідателів та пропозиції щодо можливостей його застосування в Україні. Регіональний громадський фонд «Право і Демократія». 2009. 131 с.
2. Ordentliche Gerichtsbarkeit – Einführung. Zivilgerichtsbarkeit. URL: https://e-justice.europa.eu/18/DE/national_ordinary_courts?GERMANY&member=1
3. §28 GVG – Schöffengerichte. URL: <https://www.juraforum.de/gesetze/gvg/28>
4. Gerichtsverfassungsgesetz (GVG) §29. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/gvg/_29.html
5. Schöffengericht - Definition, Strafmaß und Jugendstrafsachen einfach erklärt. URL: <https://www.juraforum.de/lexikon/schoeffengericht#:~:text=In%20Deutschland%20gibt%20es%20%C3%BCber,auch%20mit%20bei%20der%20Urteilsfindung.>
6. §40 JGG - Jugendgerichtsgesetz. Bundesrecht. URL: https://www.lexsoft.de/cgi-bin/lexsoft/justizportal_nrw.cgi?xid=137475,44

7. §26 GVG - Jugendgerichte, Zuständigkeiten. <https://www.juraforum.de/gesetze/gvg/26>
8. Gerichtsverfassungsgesetz (GVG) § 35. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/gvg/___35.html
9. Strafprozeßordnung (StPO). URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/stpo/BJNR006290950.html>
10. Strafprozessrecht. URL: https://www.die-anwalts-kanzlei.de/rechtstipps/strafprozessrecht/page/2/?gad_source=1&gclid=CjwKCAjwqf20BhBwEiwAt7dtdTKu6JgX9vFz1MBOi66P0yXHg0NBjV_Rkf4j_r9VI6dJIs-I9UP07hoCh7IQA_vD_BwE

References:

1. International experience of the institutions of justice of the peace, jury, and people's assessors and proposals regarding the possibilities of its application in Ukraine. (2009). Regional Public Fund "Law and Democracy" [in Ukrainian].
2. Ordentliche Gerichtsbarkeit – Einführung. Zivilgerichtsbarkeit. *e-justice.europa.eu*. Retrieved from https://e-justice.europa.eu/18/DE/national_ordinary_courts?GERMANY&member=1 [In German].
3. §28 GVG – Schöffengerichte. *juraforum.de*. Retrieved from <https://www.juraforum.de/gesetze/gvg/28> [In German].
4. Gerichtsverfassungsgesetz (GVG) §29. *gesetze-im-internet.de*. Retrieved from https://www.gesetze-im-internet.de/gvg/___29.html [In German].
5. Schöffengericht - Definition, Strafmaß und Jugendstrafsachen einfach erklärt. *juraforum.de*. Retrieved from <https://www.juraforum.de/lexikon/schoeffengericht#:~:text=In%20Deutschland%20gibt%20es%20%C3%BCber,auch%20mit%20bei%20der%20Urteilsfindung> [In German].
6. §40 JGG - Jugendgerichtsgesetz. Bundesrecht. *lexsoft.de*. Retrieved from https://www.lexsoft.de/cgi-bin/lexsoft/justizportal_nrw.cgi?xid=137475,44 [In German].
7. §26 GVG - Jugendgerichte, Zuständigkeiten. *juraforum.de*. Retrieved from <https://www.juraforum.de/gesetze/gvg/26> [In German].
8. Gerichtsverfassungsgesetz (GVG) § 35. *gesetze-im-internet.de*. Retrieved from https://www.gesetze-im-internet.de/gvg/___35.html [In German].
9. Strafprozeßordnung (StPO). *gesetze-im-internet.de*. Retrieved from <https://www.gesetze-im-internet.de/stpo/BJNR006290950.html> [In German].
10. Strafprozessrecht. *die-anwalts-kanzlei.de*. Retrieved from https://www.die-anwalts-kanzlei.de/rechtstipps/strafprozessrecht/page/2/?gad_source=1&gclid=CjwKCAjwqf20BhBwEiwAt7dtdTKu6JgX9vFz1MBOi66P0yXHg0NBjV_Rkf4j_r9VI6dJIs-I9UP07hoCh7IQA_vD_BwE [In German].